

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію **Мірошниченко Олени Анатоліївни** «Психологічна готовність особистості до життєдіяльності в умовах Антарктики в контексті вікової періодизації», подану на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» (053 – Психологія)

Проблема психологічної готовності фахівця до ефективного та безпечного виконання діяльності, що здійснюється в особливих чи екстремальних умовах, завжди привертала особливу увагу науковців та практиків. У цьому контексті дисертаційне дослідження О.А. Мірошниченко має непересічну актуальність, адже робота зимівників на полярних станціях в умовах тривалої ізоляції, обмеженого колективу та важких кліматичних умов розглядається як аналог роботи підводників та космонавтів.

Дисертаційне дослідження виконано в межах Державної цільової науково-технічної програми досліджень України в Антарктиці на 2011–2020 роки, затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 1002.

Робота має чітку структуру, що змістовно відображає послідовність вирішення поставлених завдань.

В її першому розділі докладно обґрунтовано провідні теоретико-методологічні засади дослідження особливостей психологічної готовності особистості до життєдіяльності в умовах Антарктики. Зокрема, проаналізовано зміст поняття життєдіяльність у ракурсі її взаємозумовленості з онтогенетичним розвитком людини. Також виокремлено основні підходи до розуміння змісту психологічної готовності особистості до здійснення життєдіяльності в екстремальних умовах. Окрему

увагу приділено розгляду феномену психологічної адаптації у ракурсі її ключового значення для життєдіяльності в умовах Антарктичної експедиції.

Найважливішими здобутками авторки, що представлені у цьому розділі, на нашу думку, є обґрунтування та надання власних визначень поняттям «психологічної готовності особистості до життєдіяльності в екстремальних умовах» та «адаптація особистості», а також обґрунтування та побудова «Моделі відповідності відношень, сфер діяльності, спрямованості і мотивації у структурі особистості зимівника» та «Соціальної моделі особистості українського зимівника».

Другий розділ дисертації роботи присвячено обґрунтуванню методологічних засад емпіричного дослідження, характеристиці обраних для його проведення методів, вибірки та організації дослідницької роботи. В ньому також представлено складені авторкою достатньо ґрунтовна професіограма українського зимівника, оригінальна класифікація його психотипів та докладні функціонально-особистісна модель і структура психологічної готовності зимівника до життєдіяльності в умовах Антарктики. Слід відзначити дуже солідний арсенал використаних психодіагностичних методик, що складає 28 найменувань, а також високу репрезентативність досліджуваної вибірки, до якої ввійшли 71 зимівник різних вікових груп, які брали участь у 10-ти українських річних експедиціях на Українській антарктичній станції «Академік Вернадський».

У третьому розділі роботи дисертанткою докладно проаналізовано отримані емпіричні дані щодо особливостей психологічної готовності до життєдіяльності в умовах Антарктики. Цей аналіз здійснено згідно до раніше відділених складових структури готовності та вікових етапів. Цікаво, що високі рівні готовності за різними складовими психологічної готовності наявні у зимівників різних вікових груп. Хоча, при цьому, як виявилось, найвищий рівень готовності встановлено у зимівників зрілого віку (46–64 рр.).

Вагомим внеском у дослідження проблеми адаптації особистості до життєдіяльності в умовах Антарктики можна вважати викладені у четвертому розділі роботи результати, що характеризують динаміку змін показників психологічної готовності до такої життєдіяльності зимівників різних вікових груп впродовж річної експедиції на антарктичній станції. Тут також цікаво відзначити, що позитивна динаміка різних складових готовності спостерігається виключно у зимівників середнього та зрілого віку. При чому, у останніх особливо яскраво виражена позитивна динаміка мотиваційної і соціально-психологічної складової психологічної готовності.

Логічно завершує дисертаційну роботу її п'ятий розділ, в якому представлено обґрунтування критеріїв психологічного відбору кандидатів для зимівлі на українській антарктичній станції «Академік Вернадський». Це обґрунтування здійснено з урахуванням особливостей вікової періодизації та типології зимівників. Дуже важливим, на наш погляд, стало доведення того, що ефективність експедиції та психологічний клімат у колективі зимівників значною мірою зумовлюється психотипом, життєвим та професійним досвідом начальника експедиції.

Істотне практичне значення також має обґрунтований дисертанткою алгоритм психологічного супроводу учасників експедицій, етапи якого охоплюють від початкової психологічної діагностики кандидата до психологічної реабілітації після повернення з річної експедиції. Ключовою складовою цього алгоритму стала розробка та успішна апробація за участі зимівників шести експедицій тренінгової програми «Формування психологічної готовності до діяльності в умовах антарктичної станції».

Підсумкові висновки є ґрунтовними, докладно та системно відображають зміст отриманих наукових здобутків.

В роботі отримано *низку вагомих результатів*, що мають *виражену наукову новизну*. Серед них, насамперед, слід відзначити: розробку функціонально-особистісної моделі та обґрунтування структури психологічної готовності українського зимівника до життєдіяльності в

умовах Антарктики, визначення особливостей психологічної готовності українських зимівників до таких умов, а також динаміки змін показників психологічної готовності впродовж річної експедиції, визначення вікових особливостей мотивації до діяльності в умовах Антарктики, визначення та характеризувannya психотипів зимівників, розробку професіограми українського зимівника.

Дисертаційна робота має істотний потенціал *практичного використання* її результатів. Зокрема, у практичному контексті слід відзначити розробку дисертанткою та успішне впровадження нею в практику алгоритму психологічного супроводу учасників експедицій, ключовою складовою якого є тренінгова програма «Формування психологічної готовності до діяльності в умовах антарктичної станції». Також можна відзначити підбір та апробацію комплексу методик для діагностики психологічної готовності.

Дисертаційне дослідження має широкую апробацію та документально підтверджено дев'ятьма довідками про результати впровадження. Результати роботи *повністю викладено* в 16 статтях у наукових фахових виданнях, включених до переліку МОН України, 2 статтях у наукових періодичних виданнях інших держав, що входять до країн Євросоюзу, та 5 статтях у наукових періодичних виданнях, що проіндексовані у базах Scopus та Web of Science.

Зміст автореферату ідентично відбиває основні наукові положення дисертації.

Таким чином, якісно здійснений теоретичний аналіз проблеми, застосування адекватних стосовно поставлених завдань методів дослідження та обробки даних, високорепрезентативна вибірка, гарний аналіз та узагальнення отриманих емпіричних результатів, свідчать про їх достовірність, а також *належну наукову обґрунтованість* сформульованих в дисертації наукових положень та підсумкових висновків.

Разом з тим, до дисертаційної роботи можна висловити окремі *побажання та зауваження*:

1. На наш погляд, існує певне неузгодження у тому, що на стор. 112 зазначається, що на попередньому етапі дослідження з метою апробації підбраного комплексу методик відбувся пілотний експеримент, у якому взяв участь 871 респондент. Серед складу респондентів цього пілотного дослідження, представленого у таблиці 2.2., названі три вибірки (співробітники антинаркологічної асоціації, педагоги ліцею та військовослужбовці), дослідження з якими проводилися у 2017-2019 рр. У той же час, на стор. 111 зазначено, що пілотно-експериментальний етап тривав з 2011 по 2014 р. А у 2014–2021 рр. проходив вже основний експериментальний етапі дослідження.

2. У третьому розділі роботи наведено та аналізується чимало встановлених вікових відмінностей у зимівників за використаними діагностичними показниками. Відповідно – у четвертому відмінності, що відбулися у зимівників у часі. Однак, залишається не досить зрозумілим, які з наведених відмінностей є статистично достовірними, а які ні.

3. В дослідженні отримано цілу низку цікавих та показових результатів. Зокрема, щодо найвищого рівня психологічної готовності до життєдіяльності в умовах Антарктики у найстаршої групи зимівників – віком від 46 до 64 років. Також саме у представників цієї вікової групи зафіксовано й найбільш позитивну динаміку різних складових психологічної готовності впродовж річної експедиції. Дисертантка спробувала це коротко прокоментувати, виходячи із свого власного розуміння. Однак, вважаємо, що робота лише б виграла, якщо б ці дані були обговоренні більш розгорнуто, у зіставленні з даними інших дослідників.

4. Щодо доведення ефективності розробленої програми зазначено лише, що вона була впроваджена в роботу з зимівниками шести експедицій і отримала високу позитивну оцінку від більшості зимівників (78,5%). На наш

погляд, дані щодо процедури і результатів оцінки ефективності цієї програми слід було б представити більш докладно.

5. Вважаємо, ще недоцільним є наведення у додатку В повного переліку зимівників, які взяли участь у дослідженні із зазначенням їх прізвищ, ініціалів, року народження та професії, оскільки ця робота знаходиться у відкритому доступі. Замість прізвищ можна було б вказати лише ініціали.

Однак, висловлені зауваження мають почасти дискусійний характер, а вказані недоліки не знижують достовірність та наукову цінність викладених в дисертації наукових результатів.

Висновок:

Дисертаційна робота «Психологічна готовність особистості до життєдіяльності в умовах Антарктики в контексті вікової періодизації» є завершеною науковою працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують важливу для психологічної науки проблему. Робота відповідає вимогам пунктів 6 – 9 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 17.11.2021 р. № 1197 та Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом МОН України від 12.01.2017 р. № 40, що висуваються до докторських дисертацій, а її авторка **Мірошниченко Олена Анатоліївна** заслуговує здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.06.07 «Педагогічна та вікова психологія» (053 – Психологія).

Офіційний опонент,

заступник директора з науково-інноваційної роботи
Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України,
член-кореспондент НАПН України,

доктор психологічних наук, професор

*Відгуки надійшли до спеціалізованої вченої ради
12 листопада 2023р. Членни секретар СВР*

